

DR. CORNELIS REEDIJK, 1921-2000

DOOR E. MEELDIJK *

Op zondag 7 mei 2000 overleed in Zeist dr. C. Reedijk in de ouderdom van 79 jaar. Hij liet een vrouw, twee kinderen, vier kleinkinderen en drie achterkleinkinderen na. Bijna een kwart eeuw, tot aan zijn pensionering in 1986, was deze geboren en getogen Rotterdammer verbonden geweest aan de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Op 1 september 1962 had hij er het roer van prof. dr. L. Brummel als bibliothecaris overgenomen. Met het oog hierop was Reedijk, destijds bibliothecaris van de Rotterdamse Gemeentebibliotheek, per 1 september 1961 benoemd tot tweede onderbibliothecaris. Zo had Brummel ruim de tijd zijn opvolger in te werken.

Sinds de jaren twintig had de Koninklijke Bibliotheek steeds meer een nationale functie gekregen, allereerst door het opzetten en bijhouden van een Centrale Catalogus, die het mogelijk maakt te achterhalen in welke Nederlandse bibliotheken een bepaald boek aanwezig is. De bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek is betrokken bij vrijwel alle ontwikkelingen in het Nederlandse bibliotheekwezen. Zo was Reedijk voorzitter van de Rijkscommissie voor de Openbare Bibliotheken, ondervoorzitter van de Bibliotheekraad en (bestuurs)lid van vele andere organen en instanties. Ook op internationaal gebied speelde hij een rol, bijvoorbeeld door het bekleden van een belangrijke functie in de IFLA (International Federation of Library Associations).

In 1969 werd het Samenwerkingsverband Koninklijke Bibliotheek en Universiteitsbibliotheken PICA (het Project voor geïntegreerde Catalogus Automatisering) opgericht, dat in 1976 operationeel werd en zich sindsdien stormachtig heeft ontwikkeld. Secretaris-penningmeester van het project was Reedijk, de man die in november 1968 in een interview voor het vaktijdschrift *Open* had verklaard dat 'onze generatie' het praktisch werken met de computer niet meer kon aanleren. Zelf heeft hij nimmer, ook later niet, met een computer gewerkt.

34. Dr. C. Reedijk.

Collectie Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

In de jaren zeventig was Reedijk betrokken bij de oprichting van het Depot van Nederlandse Publikaties en de daarop gebaseerde Nederlandse Bibliografie, beide ondergebracht in de Koninklijke Bibliotheek.

Officieel was de bibliothecaris ook hoofdbestuurder van het Rijksmuseum Meermannno-Westreenianum / Museum van het Boek en directeur van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum. Door Reedijk werden ze zijn 'twee troetelkinderen' genoemd. Het eerste is gevestigd in een statig woonhuis uit 1712 aan de Prinsessegracht, het tweede kreeg in 1985 een speciaal voor dit museum ontworpen gedeelte van het nieuwe KB-complex als onderkomen.

Na jaren van voorbereiding – de eerste plannen dateerden uit 1967 – was dichtbij het Centraal Station een complex verrezen voor de Koninklijke Bibliotheek dat aan alle eisen voldeed en in één klap een einde had gemaakt aan het ruimtetekort. De bibliotheek werd op 28 september 1982 officieel geopend door koningin Beatrix.

Toen Reedijk eind april 1986 zijn functie neerlegde, concludeerde men dat gedurende zijn ambtsperiode dingen waren bereikt, waarvan zijn voorgangers nauwelijks hadden durven dromen, en niet alleen wat de huisvesting betreft. Het boekenbezit was sterker gegroeid dan ooit.

Het afscheid was groots. Op een tentoonstelling, 'Accoord. C.R.', waren 260 voorbeelden te zien van bijzondere aanwinsten die tijdens zijn bibliothecaraat verworven waren. Er werden hem twee bundels aangeboden met elk 38 opstellen door vrienden, collega's en medewerkers geschreven. Een lintje had hij al. Hij was ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw sinds 30 april 1976. Twee dagen duurde het afscheid nemen van medewerkers en andere betrokkenen uit de bibliotheekwereld. In zijn slotwoord memoreerde Reedijk met dankbaarheid zijn leermeesters dr. F.K.H. Kossmann en prof. dr. J.H. Waszink.

Cornelis Reedijk werd geboren op 1 april 1921 als het tweede kind in een onderwijzersgezin. Zowel de vader, Hendrik Reedijk, als de moeder, Helena Spruijtenburg, waren voor het onderwijs opgeleid, evenals de grootouders van moeders kant. Moeder was een echte Rotterdamse, vader was geboren in 's-Gravendeel, waar de familie zich bezighield met het verbouwen en verhandelen van vlas.

Kees was nog maar een baby toen het gezin Reedijk zich vestigde in de Adrien Milderstraat, in de wijk die tegenwoordig bekend staat als

het Nieuwe Westen. Sinds september 1927 bezocht hij de openbare lagere school voor jongens (school A 188), die slechts enkele tientallen meters van zijn huis verwijderd was. Op school leerde hij de tweelingbroertjes Ernst en Alfred Kossmann kennen. Hun vader, dr. F.K.H. Kossmann, was adjunct-bibliothecaris van de Gemeentebibliotheek. Begin jaren dertig verhuisde het gezin Reedijk naar de Van Weelstraat, in dezelfde buurt. Schuin tegenover hen, aan het Virulyplein, kwam enige tijd later het gezin Kossmann wonen. En het was vader Kossmann die erop aandrong dat Kees naar het gymnasium zou gaan. Zo kwam de jongen in september 1933, net als zijn vrienden Ernst en Alfred, terecht op het Erasmiaans Gymnasium. In het schoolblad "*Tolle, Lege!*" verschenen zijn vroegste publicaties. Hij was een typische 'alfa'-leerling.

In september 1939 liet Kees Reedijk zich inschrijven aan de Rijksuniversiteit te Leiden om er klassieke talen te gaan studeren. Het was Kossmann, nu in zijn functie van voogd, die hem tot studeren had aangezet. Vader Reedijk was eerder dat jaar overleden, maar met een kleine beurs en misschien wat bijverdienen was het te doen. Hij bleef thuis wonen en werd actief lid van het Rotterdams Studenten Gezelschap, dat in oorsprong een vereniging was van spoorstudenten. Na de befaamde rede van prof. Cleveringa op 26 november 1940 waarin hij tegen de ontheffing van zijn joodse collega E.M. Meijers uit het ambt protesteerde, en de daaropvolgende studentenstaking, werd de universiteit door de Duitse bezetter gesloten. Reedijk zette zijn studie voort aan de Gemeente-universiteit van Amsterdam, waar hij in 1942 het kandidaats haalde.

Begin 1943 ontsnapte hij ternauwernood aan arrestatie. Op 5 februari was in Den Haag door een jong lid van een verzetsgroep oud-generaal H.A. Seyffardt neergeschoten. De dag erna overleed hij. Als represaille werden enkele honderden studenten gearresteerd en naar het concentratiekamp Vught gebracht. Vervolgens werd besloten vijfduizend 'Plutokratensöhne' op te pakken. De drie zonen van Kossmann stonden ook op de lijst. In de vroege ochtend van 9 februari viel de politie hun woning aan de Statensingel binnen. Alfred verbleef elders en had zijn kamer afgestaan aan Kees Reedijk. Deze vluchtte naar de

loggia en maakte, enkele verdiepingen boven het maaiveld, de gevaarlijke stap langs een brede muur naar de loggia van de burens. Ernst deed hetzelfde, maar keerde terug toen de agenten dreigden zijn vader gevangen te zullen zetten. Hij en zijn jongere broer kwamen in Vught terecht.

Reedijk was ontkomen, maar van geregelde studie kwam al spoedig niets meer. Bij besluit van 10 maart 1943 werd van de studenten geëist de loyaliteitsverklaring te tekenen. Wie weigerde, moest onderduiken of werd opgeroepen voor de arbeidsinzet.

Korte tijd stond Reedijk voor de klas als invalleraar aan het Rotterdams Lyceum. In het najaar van 1944 mislukte een poging om over de rivieren heen het reeds bevrijde zuiden van het land te bereiken. Hij kwam terecht in het concentratiekamp Amersfoort, maar werd na enkele maanden weer vrijgelaten.

Op 18 juli 1945 trad Reedijk in het huwelijk met Elly Karkabé. In de oorlog had hij haar in Rotterdam leren kennen. Kossmann, die in 1934 aan het hoofd van de Gemeentebibliotheek was komen te staan, wist te bewerkstelligen dat hij daar op 1 september 1945 in dienst kon treden als adjunct-commies. Daarnaast zette hij zijn studie voort, nu weer te Leiden, waar hij in juli 1948 slaagde voor het doctoraal examen. In september deed hij zijn eerste internationale bibliotheekervaring op. Hij behoorde tot het viertal Nederlandse deelnemers aan 'The Unesco-IFLA Summerschool for Librarians' in Manchester/Londen.

Dadelijk na de oorlog begon Reedijk te publiceren. Tot zijn pensionering ging er vrijwel geen jaar voorbij of er verscheen wel iets van hem in druk. De 'Lijst van publikaties van dr. C. Reedijk' in de opstellenbundel *Boek, bibliotheek en geesteswetenschappen* (Hilversum 1986), uitgegeven ter gelegenheid van zijn aftreden als bibliothecaris, telt meer dan 125 titels van allerlei aard, zoals afzonderlijke publicaties, tijdschriftartikelen, boekrecensies en voorwoorden. Ook na 1986 publiceerde hij nog wel, zij het minder frequent. Zo verscheen in het *Rotterdams Jaarboekje* van 1993 de aardige bijdrage 'Boezemsingel 6. Jeugdherinneringen van Hendrik Spruijtenburg (1889-1978)', die door Reedijk werd ingeleid en geannoteerd.

Tot zijn eerstelingen behoort *De avonturen van Alice* van Lewis Carroll, dat hij samen met Alfred Kossmann uit het Engels vertaalde. Het boek verscheen in de zomer van 1947 bij de Rotterdamse uitgever Ad. Donker; de tiende druk kwam uit in 1982. Dat Reedijks dochtertje, geboren in januari 1947, de naam Alice kreeg, wekt geen verwondering.

In de Koninklijke Bibliotheek volgde Reedijk een tweejarige cursus voor wetenschappelijke bibliotheekambtenaren en op 1 januari 1953 werd hij bevorderd tot conservator van de Gemeentebibliotheek. Daarnaast werkte hij aan zijn dissertatie. Alice en haar oudere broertje Hein kenden hun vader niet anders dan vijf jaar lang 's avonds en in de weekeinden bezig met de promotie. Het onderwerp, een wetenschappelijke uitgave van de gedichten van Erasmus, voorzien van inleiding en commentaar, was een idee van zijn chef Kossmann. Het lag een beetje voor de hand. De Erasmuscollectie in de Gemeentebibliotheek behoorde immers tot de belangrijkste van de wereld. Met zijn uitgave van de gedichten beoogde Reedijk een kleine aanvulling te geven op de elf delen *Opus Epistolarum*, de uitgave van Erasmus' brieven, waarmee P.S. Allen in 1906 begonnen was. Om het ook buiten het Nederlands taalgebied toegankelijk te maken, schreef Reedijk *The poems of Desiderius Erasmus* in het Engels. De promotie vond cum laude plaats te Leiden, op 13 juli 1956.

In het wekelijks bijvoegsel van de *NRC* schreef Reedijk boeiend over onderwerpen als Rabelais, Moeder de Gans, de Deense sprookjes-schrijver H.C. Andersen en over de bibliotheek van het Brits Museum die in 1953 tweehonderd jaar bestond, maar vooral Erasmus en diens werk leverden sedert begin jaren vijftig inspiratie voor publicaties.

Bibliothecaris dr. F.K.H. Kossmann bereikte in maart 1958 de pensioengerechtigde leeftijd. Nog niet dadelijk werd een opvolger aangesteld, maar Reedijk nam vanaf 1 april de functie waar. Hij was nu duidelijk een man van betekenis. In april nog benoemde het in Rotterdam gevestigde Historisch Genootschap 'De Maze' hem tot lid. Drie maanden later deed de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden hetzelfde. De Rotterdamse gemeenteraad tenslotte benoemde

hem op 27 november met algemene stemmen tot gemeentebibliothecaris. Dat hij die functie slechts kort zou vervullen, van 1 december 1958 tot 1 september 1961, was toen niet te voorzien.

Onder Reedijk kwamen de negende en de tiende bijbibliotheek tot stand (Blijdorp en Pendrecht), terwijl de elfde (Hoogvliet) in voorbereiding was en een nieuwe boekenbus voor de jeugd op stapel stond. In de muzikafdeling werd het systeem van 'open uitlening' ingevoerd en men begon een speciale lectuurvoorziening voor bejaarden. De openingstijden werden aangepast in verband met de vijfdaagse werkweek. Juist op zaterdag moest de bibliotheek open zijn, maar ook het bibliotheekpersoneel had recht op een werkweek van vijf dagen..

De Rotterdamse openbare bibliotheek was een 'tumultueus bedrijf' met veel afwisseling, verklaarde Reedijk in een interview (*NRC* 31 oktober 1961). De bibliothecaris moest een soort manager zijn, maar daarnaast ook vragen beantwoorden van wetenschappelijke aard uit binnen- en buitenland. Verder stond de opleidingscursus voor bibliotheekassistenten onder zijn hoede.

Sinds 1937 was op de tweede verdieping van het hoofdgebouw aan de Nieuwemarkt, in de Erasmuszaal, een permanente tentoonstelling over de in Rotterdam geboren humanist ingericht. Een ongewone aanwinst voor de tentoonstelling was een Erasmusbeeld van gips, als 'eeuwigdurend bruikleen' afgestaan door de beeldhouwer Huib Noorlander. Het had in 1950 gediend als model voor een stenen beeld, een geschenk aan het Erasmiaans Gymnasium van oud-leden van de Rotterdamse Gymnasiastenbond, ter gelegenheid van hun tiende lustrum. Reedijk 'organiseerde' bij de gemeente het houten voetstuk, een meerpaal. Daar was hij trots op en het deed hem altijd veel genoegen in later jaren, wanneer hij in het nieuwe bibliotheekgebouw op de Hoogstraat de Erasmuscollectie kwam raadplegen, te zien dat voetstuk en beeld nog steeds aanwezig waren.

Een zeer bijzondere aanwinst voor de Erasmuscollectie werd verworven pal voor de bibliothecaris zijn ontslagverzoek indiende. Op een veiling, eind mei 1961, kon de bibliotheek een geheel eigenhandig door Erasmus geschreven brief aankopen. Dit was mogelijk door de krachtige steun van de Stichting 'Vrienden der Gemeente Bibliotheek'

en de Erasmusstichting, en door een extra krediet van de gemeente. De totale kosten bedroegen f 28.740,-, een kwart van wat er dat jaar voor de aankoop van boeken beschikbaar was. In de *NRC* van 8 juli wijdde Reedijk bijna een hele pagina aan deze brief, die gericht was aan Hermann Graaf van Neuenahr en op 3 januari 1528 te Bazel werd geschreven.

Vanaf 1 september 1961 was Reedijk als tweede onderbibliothecaris verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek, maar tot november kwam hij nog enkele dagen per week naar de Gemeentebibliotheek om zijn opvolger, drs. E. van Gulik, in te werken. En een Erasmusspecialist als Reedijk kon de banden met Rotterdam natuurlijk nooit geheel doorsnijden.

Het was november 1958 toen mr. W.F. Lichtenauer, voorzitter van het Historisch Genootschap 'Roterodamum', in een bestuursvergadering opperde om dr. C. Reedijk uit te nodigen eens over Erasmus te 'lezen'. Dat zou een geschikte opening zijn van het volgende seizoen. En zo geschiedde. Op 28 oktober 1959 hield Reedijk in de Gemeentebibliotheek voor de leden van Roterodamum een lezing met lichtbeelden over 'Erasmus in de beeldende kunst'. Traditioneel werd het seizoen geopend op 28 oktober, de dag waarop Erasmus geboren was. Over tien jaar, merkte Lichtenauer in zijn inleidend praatje op, zou dat vijf eeuwen geleden zijn. Zoiets moest herdacht worden, bijvoorbeeld door het beleggen van een congres, of door het verzorgen van een tekstkritische uitgave van Erasmus' geschriften. Was dit spontaan bij de voorzitter opgekomen, of was het hem wellicht zojuist door Reedijk ingefluisterd? In de bestuursvergaderingen was het in ieder geval nooit ter sprake gekomen. Reedijk toonde zich ingenomen met de voorstellen, maar wees erop dat een geannoteerde uitgave van Erasmus' werken een onderneming was die alleen door samenwerking in Europees verband tot een goed einde gebracht zou kunnen worden.

Roterodamum pakte de zaken voortvarend aan. Lichtenauer polste de burgemeester, mr. G.E. van Walsum, overlegde met zijn medebestuurleden en met Reedijk, waarna het Historisch Genootschap op 4 april 1960 een brief richtte tot B. en W. met daarin de suggesties

voor de Erasmusherdenking. Van Walsum wendde zich tot de afdeling Letterkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Om te onderzoeken of een nieuwe uitgave van de verzamelde werken van Erasmus wenselijk was, stelde de Akademie een commissie in, waarvan zowel Reedijk als de Leidse hoogleraar Waszink deel uitmaakten. Eerdere edities van de *Opera omnia Desiderii Erasmi Roterodami* waren verschenen in Bazel (1538-1540) en Leiden (1703-1706), en de commissie oordeelde dat er inderdaad behoefte was aan een nieuwe tekstkritische, geannoteerde uitgave.

In december 1963 kwamen, als gasten van het gemeentebestuur, twaalf geleerden uit acht Europese landen te Rotterdam bijeen om de basisprincipes voor de nieuwe *Opera omnia* vast te leggen. Samen vormden zij de Conseil international pour l'édition des oeuvres complètes d'Erasme, met als voorzitter prof. dr. J.N. Bakhuizen van den Brink (Leiden) en als secretaris dr. C. Reedijk (Den Haag). Laatstgenoemde maakte tevens deel uit van de Editorial Board. In 1969 zou hij secretaris-generaal worden van de Conseil en in 1992 bovendien penningmeester. In 1998 legde hij deze functies om gezondheidsredenen neer, maar hij bleef lid van de Conseil international en van de Editorial Board.

Een teleurstelling voor het Historisch Genootschap 'Roterodamum' was, dat de Akademie van Wetenschappen koos voor een Amsterdamse uitgever. De gemeente Rotterdam gaf een flinke subsidie en de naam van die stad zou toch eigenlijk aan dit Rotterdamse initiatief verbonden moeten zijn.

Op 27 oktober 1969, tijdens de openingsbijeenkomst van het drie-daags Erasmuscongres in Rotterdam, bood prof. Bakhuizen van den Brink het eerste exemplaar van de *Opera omnia*, deel I-1, aan koningin Juliana aan. Het tweede exemplaar was voor de Rotterdamse burgemeester W. Thomassen. Verwacht werd dat in een periode van twintig jaar zo'n dertig delen zouden verschijnen, elk van 500 à 800 bladzijden.

Nu, in 2001, is de verwachting dat het project omstreeks 2020 zal worden afgerond met een totaal van ongeveer zestig delen. Eind december 2000 kwam het achtentwintigste deel gereed, deel VI-5. In

een kort voorwoord wordt dr. Cornelis Reedijk herdacht, 'the founding father of the Erasmus edition', die eerder dat jaar, op 7 mei, was overleden.

* De auteur heeft dr. C. Reedijk niet persoonlijk gekend. Het bovenstaande is dan ook voornamelijk gebaseerd op gedrukte en geschreven bronnen. Belangwekkende informatie verschaften mevrouw dr. J.J.M. van de Roer-Meyers van de Gemeentebibliotheek te Rotterdam, en de heren W.A. Donker te Rotterdam, dr. E.H. Kossmann te Groningen, drs. H. Reedijk te Lunteren en dr. J. Trapman te 's-Gravenhage. Hiervoor mijn hartelijke dank.